

Το Ολέθριο : Η Ελλάδα ανήκει στη Δύση

Οι πρακτικοί άνθρωποι, οι οποίοι πιστεύουν ότι αυτοί παντελώς εξαιρούνται από διανοητικές επιρροές, είναι συνήθως οι σκλάβοι κάποιου πεθασμένου οικονομολόγου. Παράφρονες στην εξουσία, που ακούν φωνές στον αέρα, διυλίζουν την τρέλα τους από κάποιον κακογράφο ακαδημαϊκό μερικών ετών πίσω.¹

Η πολιτική και η οικονομία είναι άρρηκτα συνδεδεμένες από την αρχαιότητα. Έτσι δεν είναι αναγκαίο να φέρει στην μνήμη του ο αναγνώστης την υλιστική άποψη της επιτυχίας του ανθρώπου της σύγχρονης εποχής, που την κορωνίδα την αποτελεί η περιβόητη επιθυμία του πρώην προέδρου Ronald Reagan προς τον Αμερικανικό λαό: « να δει πάνω απ' όλα ότι κάποιος μπορεί να γίνει πλούσιος». Για τους αρχαίους στοχαστές, το μέτρο, καθετί που δεν είναι υπερβολικό, το περίφημο «Μηδέν άγαν», αποτελεί έναν από τους ακρογωνιαίους λίθους της ελληνικής φιλοσοφικής στάσης απέναντι στη ζωή. Η άλλη λίθος είναι, το «Γνώθιν σαυτόν», το ρητό της αυτογνωσίας του Χίλωνος του Λακεδαιμονίου, που μαζί με το γνωμικό «Μηδέν άγαν», συνιστούσαν επιγραφές του Μαντείου των Δελφών. Η μεγαλοψυχία και η μετριοπάθεια του Σόλωνα, είναι γνωστή το πόσο ταιριαστή είναι με την αποφυγή της υπερβολής στην ξακουστή νομοθεσία του και σε αρμονία με το αγαπημένο του ρητό το «Μηδέν άγαν», *“τίποτε με υπερβολή”*. Πως λοιπόν είναι δυνατόν να αποφθεχθεί η μετωπική σύγκρουση της αρχαίας ελληνικής σκέψης και του *αχαλίνωτου ατομικού χρηματικού συμφέροντος* της Αγγλοσαξονικής σχολής; Πράγματι, δύο εντελώς διαφορετικές κοσμοθεωρίες, *πλήρως ασυμβίβαστες φιλοσοφικές απόψεις* απέναντι στη ζωή και στο πνεύμα, γι αυτό και ο σύγχρονος Έλληνας είναι τόσο *έντονα συγχυσμένος, ανήμπορος* να αντιδράσει στις οικονομικές προκλήσεις και προσβολές που υφίσταται.

Δεν πρέπει να ξεχνάμε, ότι ήδη από τα πανάρχαια χρόνια στην Ανατολή δημιουργήθηκαν μεγάλα κράτη και ισχυρές αυτοκρατορίες, όπως των Σουμερίων, των Ασσυρίων, των Βαβυλωνίων, και των Περσών. Οι δυναστείες αυτές, αν και έθεσαν τις πρωταρχικές βάσεις πολιτισμού κι είχαν αποκτήσει μεγάλη δύναμη κι αμύθητα πλούτη, και οι βασιλείς τους ζούσαν μέσα στη χλιδή και ξιπασία, ντυμένοι με φαντασμαγορικές στολές και μπιχλιμπίδια, οι ηγεμονίες αφανίσθηκαν και δεν υπάρχουν πια, χωρίς να αφήσουν σχεδόν καμιά πνευματική κληρονομιά. Είναι γεγονός, ότι σε ορισμένα απ' αυτά τα κράτη αναπτύχθηκαν σημαντικές γνώσεις στην αστρονομία και τα μαθηματικά, εντούτοις σε καμία από τις ηγεμονίες δεν δόθηκε σημασία στις *ηθικές αξίες του ανθρώπου* και στην έννοια του δικαίου στην άσκηση της εξουσίας. Ακλουθώντας πιστά την νομοτελειακή αρχή της φυσικής εξέλιξης, της γέννησης, ακμής, σήψης και παρακμής, οι πολιτισμοί αυτοί που βασίζονταν στον *υλικό πλούτο* και *εμφανισιακή προβολή*, εξαφανίσθηκαν χωρίς ν' αφήσουν καμιά πνευματική κληρονομιά στον σημερινό πολιτισμό, πάρα μόνο τα ερείπια της Ουρούκ, της Βαβυλώνας και της Περσέπολης, ως μακάβριο ενθύμιο του μεγαλείου τους. Έτσι, όχι μόνο το άφθονο χρυσάφι και το ασήμι του *παρελθόντος*, που ήταν ο *υπέρτατος* κριτής κάθε αξίας δεν υπάρχει πια, αλλά *χάθηκε* και η *ευκαιρία της εξέλιξης* του *ανθρωπίνου πνεύματος* σ' ένα *ανώτερο* βαθμό.

Μετά την πάροδο τόσων αιώνων, η ονομασθείσα Αγγλοσαξονική σχολή με κορυφαίο τον Adam Smith, ακολούθησε δυστυχώς την *ασιατική παράδοση* κι όχι την *αρχαία ελληνική*, της αποτίμησης κάθε

---

¹ J.M.Keynes, The General Theory (1936), p.383, Harcourt Brace, “Practical men, who believe themselves to be quite exempt from any intellectual influences, are usually the slaves of some defunct economist. Madmen in authority, who hear voices in the air, are distilling their frenzy from some academic scribbler of a few years back”.

ανθρώπινης αξίας και επιτυχίας με βάση την συσσώρευση του υλικού πλούτου για την επίδειξη και την αυτοπροβολή. Έτσι όλος ο δυτικός κόσμος, με κορυφαία δύναμη τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, ασπάσθηκε χωρίς περίσκεψη το αρχαίο ασιατικό έθιμο της μεγιστοποίησης του υλικού πλούτου, ως λατρεία και πρωταρχικό σκοπό της ανθρώπινης ζωής. Η υιοθέτηση του δόγματος του *φιλελευθερισμού που επαινεί την αχαλίνωτη επιδίωξη της συσσώρευσης πλούτου άνευ κανόνων δικαίου*, ως το ύψιστο ιδανικό του ανθρώπου, αλυσόδεσε με την παγκοσμιοποίηση τα σύγχρονα κράτη και όλα πλέον γίνανε δέσμια ως *απατηλού χρηματικού ειδώλου* που τα οδηγεί σταθερά στην *απαξίωση του ανθρώπου*, ως μια οντότητα χωρίς κανένα αξιόλογο περιεχόμενο και πνευματική κληρονομιά.

Όμως, μέσα στην παραζάλη της μεγιστοποίησης του χρηματικού πλούτου, *wealth maximization*, το αποκαλούνε, αγνόησαν την ανεξίτηλη συμβουλή του νομοθέτη Σόλωνα προς τον Κροίσο: “Βασιλιά των Λυδών σ’ εμάς τους Έλληνες ο Θεός τα έδωσε όλα σύμφωνα με το μέτρο και μαζί με το μέτρο μας χάρισε και μια ταπεινή σοφία που είναι λαϊκή κι όχι βασιλική. Να βλέπει ότι η ζωή φέρνει συχνά γυρίσματα και κάθε λογής συντυχίες και δεν αφήνει κανένα να ξιπάζεται για τα αγαθά που έχει, ούτε να θαυμάζει την ευτυχία του άλλου, που μπορεί ο καιρός να την αλλάξει. Γιατί στον καθένα το μέλλον είναι αβέβαιο κι άγνωστο και έρχεται απρόσμενα. Και λογαριάζουμε ευτυχισμένο, τον άνθρωπο που ο θεός του έδωσε έως το τέλος την ευτυχία”. Η βαρυσήμαντη απάντηση του Σόλωνα, που συνοψίζεται στο διαχρονικό γνωμικό, “Μηδένα προ του τέλους μακάριζε”, αποτελεί θρύλο, γιατί ελέγχοντας τις χρονολογίες της συνάντησης του Κροίσου με τον Σόλωνα δεν ταιριάζουν πλήρως.² Πλην όμως, ο Πλούταρχος αποφασίζει να το δεχθεί ως αληθινό το διάσημο περιστατικό, μια τόσο ξακουστή στιχομυθία, που την βεβαιώνουν τόσες μαρτυρίες κι υπήρξε άκρως σημαντική στην πολιτιστική εξέλιξη του άνθρωπου. Κι αυτό, διότι στην θρυλική απάντηση του Αθηναίου νομοθέτη εμπεριέχονται *τρεις διαφορετικές φιλοσοφικές απόψεις* μεταξύ της αρχαίας ελληνικής και της αγγλοσαξονικής, αναφορικά με την αναζήτηση της ευτυχίας του ανθρώπου στη συσσώρευση του χρηματικού πλούτου και την αυτοπροβολή. Στην θεώρηση του «ωραίου», του «μέτρου», και του «αβέβαιου». Το τελευταίο εύστοχα αποδίδεται στο αποχαιρετιστήριο σχόλιο του Σόλωνα, προς τον δυσαρεστημένο Κροίσο: “Να μακαρίζει κανείς αυτόν που ζει ακόμα και κινδυνεύει είναι πράγμα *αμφίβολο και χωρίς αξία*, και μοιάζει με το να *ανακηρύσσει* νικητή και να στεφανώνει τον αθλητή που αγωνίζεται ακόμα».

Το χαρακτηριστικό του πολιτισμού της ανατολής, τόσο των Λυδίων, όσο και των Περσών, να επιδεικνύουν τη κοινωνική τους θέση με τον πλούτο και την εξωτερική τους εμφάνιση, είναι όντως εντυπωσιακό. Η συνήθεια των βασιλέων τους να ντύνονται με φανταχτερές στολές και να στολίζονται με κάθε λογής πολύτιμα κοσμήματα, μέσα σε ένα διάκοσμο αυλικών και πλήθος αξιωματούχων με αστραφτερές στολές, προκαλούν αισθήματα περιφρόνησης για τους Έλληνες, επειδή διαφορετική ήταν η αίσθηση του «ωραίου» του ελληνικού πολιτισμού. Ο Πλούταρχος αναφέρει, ο Σόλων « περιφρονούσε αυτή την ακαλαισθησία και την φτήνια», γιατί οι Έλληνες είχαν ως *ιδανική ομορφιά* το ‘κάλλος’, δηλαδή, την *ομορφιά* συνδυασμένη με την *απλότητα*, την *λιτότητα* και με το *μέτρο*. Αντιθέτως, η επίδειξη εκπληκτικού πλούτου και χλιδής για εντυπωσιασμό, αποτελεί *βαρβαρικό έθιμο* που το υιοθέτησαν από τους Μήδους και τους Πέρσες, πρώτα οι Ρωμαίοι και Βυζαντινοί αυτοκράτορες, και εν συνεχεία οι Γάλλοι ηγεμόνες και Αγγλοσάξονες βασιλείς κατά την διάρκεια του 16^{ου} -18^{ου} αιώνα. Έτσι δεν είναι περίεργο, γιατί εντυπωσίασε τόσο πολύ τον Adam Smith, η φανταχτερή στολή του σοφιστή Γοργία και το αφιέρωμα του χρυσού αγάλματος στους Δελφούς, ως επίδειξη πλούτου και εντυπωσιασμού.

² Σύμφωνα με τις χρονολογίες που είναι αποδεκτές, ο Σόλων πέθανε σε ηλικία 80 ετών το 559 π. Χ. ενώ ο Κροίσος, ο τελευταίος βασιλιάς της Λυδίας, ανέβηκε στο θρόνο το 560 π. Χ. Οι ημερομηνίες αυτές, που αναφέρονται στους χρονολογικούς πίνακες, ισχυρίζεται ο Πλούταρχος, ‘ως σήμερα πάμπολλοι τους διορθώνουν, χωρίς να μπορούν να συμβιβάσουν τις αντιθέσεις τους’ (*Πλουτάρχου Βίοι, Σόλων, Κεφ. 27-28, ΟΕΔΒ, Αθήνα, 1989*).

Η συμβουλή, ως γνωστό, του Σόλωνα προς τον Κροίσο δεν κατάφερε να τον συνετίσει, αλλά αντιθέτως να τον εξοργίσει, γι αυτό και ο μυθοποιός Αίσωπος³ στεναχωρηθείς, έσπευσε να τον νουθετήσει λέγοντας του : « Σόλωνα τους βασιλιάδες πρέπει κανείς ή να τους πλησιάζει όσο γίνεται λιγότερο ή να τους ευχαριστεί όσο το δυνατόν περισσότερο». Και ο Σόλων απτόητος του απήντησε: «ή πρέπει να τους πλησιάζει κανείς όσο γίνεται λιγότερο ή να τους λέει το καλύτερο». Η συμβουλή του Σόλωνα δεν εισακούσθηκε, η ιστορία όμως την επιβεβαίωσε, καθώς η πυρά συνέτισε τον Κροίσο και ευτυχώς που είχε δυνατή φωνή και τον άκουσε ο Κύρος, αλλά δεν κατάλαβε εάν αυτός, ο Σόλων, που φώναζε απεγνωσμένα ο Κροίσος μέσα στη δυστυχία του, ήταν άνθρωπος ή Θεός. Η απορία του Κύρου απελευθέρωσε από τη μια πλευρά τον Κροίσο από τη πυρά, κι από την άλλη, έδωσε μεγάλη φήμη στον Σόλωνα, διότι με μια του γνώμη έσωσε τον έναν βασιλιά και δίδαξε τον άλλον!

Στην φιλοσοφική θεώρηση του Σόλωνα, στηρίζεται η οικονομική σκέψη του Αριστοτέλη και ευθαρσώς το αναγνωρίζει στα Πολιτικά, στον διαχωρισμό των εννοιών της οικονομίας και της χρηματιστικής, όπου διευκρινίζει, «ο Σόλων το αναφέρει ότι δεν έχουν τεθεί όρια για τον πλούτο στους ανθρώπους».⁴ Η 'οικονομία', η τέχνη της διοίκησης του οίκου⁵ αφορά την απόκτηση των αναγκαίων προϊόντων για τη ζωή και « χρησίμων εις κοινωνίαν πόλεως ή οικίας». Τα αναγκαία αγαθά κατά τον Αριστοτέλη, αποτελούν τον αληθινό πλούτο, που η απόκτηση τους γίνεται με σκοπό την «αυτάρκεια προς αγαθήν ζωήν», η οποία δεν είναι άπειρος, δηλώνει ο μεγάλος στοχαστής. Με την αυτάρκεια των αναγκαίων προϊόντων, που κάνουν την ζωή ευχάριστη ασχολείται η οικονομία, και αυτή συνιστά την έννοια του όρου, που η πρότυπη διατύπωση (οίκος & νόμος) ανήκει στον Αριστοτέλη και μεταγενέστερα υιοθετήθηκε διεθνώς ως επιστήμη. Για χάριν της αμοιβαίας συναλλαγής των αναγκαίων αγαθών επινοήθηκε το νόμισμα, εξ ου και ονομάζεται νόμισμα, διότι είναι δημιούργημα του νόμου κι όχι της φύσης. Υπάρχει όμως και ένα άλλο είδος τέχνης της απόκτησης του πλούτου, που δεν είναι φυσικός, ισχυρίζεται ο Αριστοτέλης, επειδή το κέρδος προέρχεται από το ίδιο το νόμισμα, το χρήμα και όχι από την χρήση για την οποία προορίσθηκε, στο οποίο όμως δεν φαίνεται να υπάρχει κανένας περιορισμός στον πλούτο και τα αποκτήματα και πολύ σωστά αποκαλείται χρηματιστική.

Η τέχνη της διοίκησης του οίκου και κατ' επέκταση της πολιτείας, δεν είναι πανομοιότυπη με την τέχνη της απόκτησης πλούτου, την χρηματιστική, διατείνεται ο Σταγειρίτης φιλόσοφος. Η πρώτη είναι σύμφωνος με την φύση, ενώ η δεύτερη δεν είναι φυσική (ού φύσει), αλλά αποτέλεσμα της εμπειρίας και της τέχνης. Η χρήση κάθε πράγματος γίνεται με δύο τρόπους, ο ένας ταιριάζει στην φύση του, ενώ ο άλλος δεν ταιριάζει. Ο πρώτος αφορά την χρήση του, και ο δεύτερος την ανταλλαγή του. Η ανταλλαγή των αγαθών ξεκίνησε αρχικά από τις φυσικές ανάγκες, εξ αιτίας της αφθονίας ενός αγαθού απαραίτητου στον άνθρωπο και της έλλειψης κάποιου άλλου. Στην πρώτη κοινωνία (τούτο δ' εστίν οικία), επεξηγεί ο Αριστοτέλης, η χρηματιστική ή καπηλική δεν είχε καμιά θέση, γιατί όλοι όσοι άνηκαν στην οικογένεια είχαν τα πάντα κοινά, ενώ όσοι ζούσαν χωριστά και διάσπαρτα έκαναν ανταλλαγές για την ικανοποίηση των αναγκών τους. Αυτού του είδους οι ανταλλαγές δηλώνει ο Αριστοτέλης δεν είναι αφύσικες, ούτε αποτελούν μέρος της τέχνης της απόκτησης πλούτου, αφού γίνονταν με σκοπό την κάλυψη των ελλείψεων της φυσικής αυτάρκειας.

³ Ο Αίσωπος κατάγονταν από τη Φρυγία της Μ. Ασίας. Είχε κληθεί από τον Κροίσο στις Σάρδεις για να τιμήσει την επίσκεψη του Σόλωνα. Ήταν αρχικά δούλος και ζούσε στη Σάμο, αλλά το αφεντικό του τον απελευθέρωσε λόγω της ευφυΐας του. Το βιβλίο του "Αισώπου Βίος" κυκλοφόρησε τον 6^ο αιώνα π.Χ.

⁴ Αριστοτέλης, Πολιτικά Α' 1256β, 30- 40, "...ώσπερ Σόλων φήσι ποιήσας « πλούτου δ' ουθέν τέρμα πεφασμένον ανδράσι κείται»... Έστι δε γένος άλλο κτητικής, ήν μάλιστα καλούσι, και δίκαιον αυτό καλείν, χρηματιστικήν, δι' ήν ουδέν δοκεί πέρας είναι πλούτου και κτήσεως".

⁵ Η λέξη 'οικία' για τους αρχαίους είχε ευρύτερη έννοια και σήμαινε, «την κατοικία και το σύνολο μετά πάντων των εν αυτή και περί αυτήν οικημάτων», την εν γένει ιδιοκτησία κι υλικά αγαθά του οικοδεσπότη, καθώς επίσης, τα μέλη της οικογένειας και το υπηρετικό προσωπικό.

Στην εξελικτική της πορεία η κοινωνία έγινε μεγαλύτερη και οι ανάγκες της ανταλλαγής αγαθών απαραίτητων για την ζωή ξεπέρασαν τα όρια του απλού αντιπραγματισμού. Δηλαδή, την οικονομική πράξη της ανταλλαγής των προϊόντων, όπου οι παραγωγοί συναλλάσσονται μεταξύ τους χωρίς την μεσολάβηση, του ενδιάμεσου, του *κάπηλου*. Έτσι δημιουργήθηκε η ανάγκη του κοινώς αποδεκτού μέσου πληρωμών, του νομίσματος, επειδή το εμπόριο των αγαθών υπερέβη τα όρια της πόλης⁶ και της οικιακής οικονομίας κι άρχισε να διεθνοποιείται. Η καπηλεία υπήρχε και πριν την επινόηση του νομίσματος, όπου ο κάπηλος ως μεσάζων, έπαιρνε το πλεόνασμα των αγαθών από κάθε οικογένεια και το προμήθευε στις οικονομικές μονάδες που είχαν έλλειψη κρατώντας ως αμοιβή, το 'διάφορο', που ήταν είδος. Όμως, με την *εξάπλωση* της χρήσης του νομίσματος εμφανίστηκε κι άλλο είδος απόκτησης πλούτου, το *καπηλιζόν*, αναφέρει ο Αριστοτέλης.⁷

Η εφεύρεση του νομίσματος για την διευκόλυνση της ολοκλήρωσης των συναλλαγών, θεωρείται σε σπουδαιότητα στην ιστορία του πολιτισμού, ως παραπλήσια της εφεύρεσης του αλφάβητου. Με την ανακάλυψη του χρήματος ως μέσον πληρωμών και ως μονάδα αποτίμησης αξίας, ταυτόχρονα γεννήθηκε και η καπηλεία. Η *καπηλεία* συνιστά το ένα σκέλος της παρά φύσιν χρηματιστικής, τ' άλλο το αποτελεί η μισητή στην κοινωνία *τοκογλυφία*, επειδή το χρήμα πολλαπλασιάζεται από τον τόκο, γι αυτό άλλωστε ονομάζεται έτσι, τονίζει ο Αριστοτέλης, επειδή ο τόκος είναι γέννημα χρημάτων από χρήματα χωρίς την διαμεσολάβηση της ανθρώπινης εργασίας. Η τοκογλυφία συν τω χρόνω έγινε πιο περίπλοκη τέχνη απόκτησης πλούτου, γιατί απέβλεπε στην μεγιστοποίηση του κέρδους. Η μορφή αυτή της *χρηματιστικής* είναι αφύσικη, ισχυρίζεται ο Αριστοτέλης, διότι ο έμπορος ή ο χρηματιστής δεν παράγει ο ίδιος, αλλ' αγοράζει το προϊόν για να το μεταπωλήσει σε υψηλότερη τιμή και όχι για να καλύψει τις ανάγκες του οίκου. Συνεπώς, η καπηλική προσπορίζει πλούτο, όχι με κάθε τρόπο, αλλά δια της *χρημάτων μεταβολής*, της *ιδιόμορφης διαδικασίας*, όπου το νόμισμα είναι ταυτόχρονα το στοιχείο και το πέρας της ανταλλαγής, με επακόλουθο ο πλούτος που προέρχεται από αυτό το είδος της τέχνης της χρηματιστικής να είναι άπειρος.

Γι αυτό η *χρηματιστική*, που αποτελείται από την *καπηλική* και την *τοκογλυφία* διαχωρίζεται από τον φυσικό πλούτο που συνιστά μέρος της οικονομίας. Ο δια των *χρημάτων μεταβολής* αποκτηθείς πλούτος διαφέρει από τον φυσικό πλούτο και την οικονομική διαχείριση της πολιτείας, διότι αυτά έχουν όρια, ενώ η χρηματιστική δεν έχει όρια στην επιδίωξη της, που είναι η μεγιστοποίηση του πλούτου. Έτσι εξηγείται το παράδοξο εκείνο του βασιλιά Μίδα,⁸ ανακαλώντας στην μνήμη μας, γιατί η *απληστία*, η ακατάσχετη επιθυμία της απόκτησης πλούτου, συνιστά την σύγχρονη αποδοχή του δυτικού κόσμου ότι η *απληστία* της απόκτησης είναι *καλή* (Greed is Good), που συνιστά την ηθική δικαίωση της ιδεολογίας του ατομικού συμφέροντος, παρότι *ενδέχεται, σύμφωνα με την αλληγορία της αρχαίας σοφίας, να οδηγήσει κάποιον στον*

⁶ Η πόλις, αναφέρει ο Αριστοτέλης, αποτελεί *κοινωνία*, όπου τα άτομα συμμετέχουν από κοινού και συνδέονται μεταξύ τους, προς επίτευξη ενός συγκεκριμένου αγαθού, την *πολιτική κοινωνία*. Έτσι, η πόλις αντιστοιχεί στην σημερινή έννοια του κράτους, ως το ενιαίο σύνολο ανομοιογενών ατόμων, που άλλα άρχονται κι άλλα άρχουν, και συνδέονται με κοινή καταγωγή, την ίδια γλώσσα και τις λαϊκές τους παραδόσεις.

⁷ Πολιτικά Α' Τόμος Πρώτος, *ibid.* 1257b. Το καπηλικόν συνιστά το μικρεμπόριο ή λιανικό εμπόριο *χρειωδών* ειδών, τρόφιμα και ποτά, όπου ο μεσάζων καρπούται αθέμιτο κέρδος (αισχροκέρδεια).

⁸ Σύμφωνα με τη μυθολογία, ο Μίδας υπήρξε βασιλιάς της Φρυγίας της Μ. Ασίας, ο οποίος συνέλαβε με πανουργία κάποιον ονόματι Σειληνό, που είχε δραπετεύσει από τον Διονυσιακό θίασο και τον παρέδωσε στον θεό Διόνυσο. Ως ανταμοιβή, ο Διόνυσος του υποσχέθηκε να του εκπληρώσει μια ευχή. Ο Μίδας του ζήτησε, ότι άγγιζε να μεταμορφώνεται σε χρυσάφι. Ως φυσικό, πολύ σύντομα πανικόβλητος επέστρεψε στον θεό και τον παρεκάλεσε να τον συμβουλευθεί τι πρέπει να κάνει για να μη πεθάνει της πείνας. Ο θεός Διόνυσος του συνέστησε, ότι για να *εξαγνιστεί* πρέπει να λουστεί στον ποταμό Πακτωλό, εξ ου και η λαϊκή παράδοση της σύνδεσης του άφθονου πλούτου με τον χρυσό του ποταμού Πακτωλού.

παραλογισμό. Όμως, η τέχνη της χρηματιστικής σκοπεύει στην απόκτηση των περιττών αγαθών κι όχι των αναγκαίων και η επιδίωξη του απεριόριστου πλουτισμού αντίκειται προς την φύση καταλήγει ο Αριστοτέλης, διότι ο φυσικός προορισμός, επί παραδείγματι, του στρατηγού ή της ιατρικής δεν είναι η επίτευξη του κέρδους, αλλά της μιας η νίκη και της άλλης η υγεία. Ωστόσο, η επικέντρωση στην απόκτηση του πλούτου ως ύψιστου σκοπού της ζωής, μετατρέπει όλα τα κοινωνικά επαγγέλματα σε ιδιοτελή μέσα πλουτισμού, «σαν να είναι ο μοναδικός σκοπός της ζωής, που πρέπει να διέπει όλες τις ανθρώπινες ενέργειες»⁹.

Για την μέθοδο απόκτησης του πλούτου μέσω του άλλου βλαστού της τέχνης της χρηματιστικής, την τοκογλυφία, αυτή υπήρξε κατακριτέα στην αρχαία εποχή, γιατί το αφύσικο κέρδος του πιστωτή μέσω του πολλαπλασιασμού του τόκου επέφερε μακροχρόνια την χρεωκοπία του δανειστή και η επιρροή της ήταν καταστροφική στην λειτουργία της οικονομίας, δήλωσαν επιγραμματικά οι αρχαίοι φιλόσοφοι. Η τοκογλυφία θεωρείτο μισητή στην αρχαία κοινωνία, επειδή το κέρδος αυτής της δραστηριότητας δεν απορρέει από την εργασία, τον ανθρώπινο μόχθο. Γι αυτό τον λόγο, οι δανειζόντες επί τόκω, οι αποκαλούμενοι τοκιστές, αργυραμοιβοί ή τοκογλύφοι, θεωρούντο οι σουλατσαδόροι, ήτοι οι φυγόπονοι και οι άεργοι, οι γλείφοντες τους τόκους. Οι αρχαίοι στοχαστές γνώριζαν άριστα περί ανατοκισμού και τα οικονομικά δεινά που έπονται από την επενέργεια του, έτσι διαλογίσθηκε στα μέσα του Πελοποννησιακού Πολέμου τις Νεφέλες ο Αριστοφάνης και ως πρωταγωνιστή της διάσημης κωμωδίας του, τον χρεοκοπημένο Στρεψιάδη έντρομο επί σκηνής παρουσιάζει.

Η αποστροφή της αρχαίας κοινωνίας προς την τοκογλυφία είναι εμφανής στην Δελφική μαρμαρίνη επιγραφή το Τόκιον, όπου ανεγράφεται: «μή τοκίζειν πλέονος ή τριών οβελλών ταν μναν του μηνός φεκάστου». Επίσης, η τοκογλυφία ήταν ανάθεμα για την Χριστιανική Θρησκεία κι ακόμη προκάλεσε την οργή του σπουδαίου J.M. Keynes, με την φημισμένη ρήση του στη Γενική Θεωρία : « η ευθανασία στον ραντιέρη». Ο Αριστοτέλης δυστυχώς δεν εισακούσθηκε, ούτε και η Χριστιανική διδαχή έγινε σεβαστή μετά τον 17^ο αιώνα, ενώ παράλληλα αγνοήθηκε και ο σύγχρονος Keynes, με συνέπεια να επέλθει συμφορά στις αδύναμες οικονομίες του δυτικού κόσμου και τώρα πια βρίσκονται στο χείλος της οδυνηρής χρεοκοπίας εξ αιτίας κυρίως της τοκογλυφίας. Είναι φανερό, ότι ο ανατοκισμός και η ρήση του Αριστοτέλη ότι : « το κέρδος της τοκογλυφίας, ή οβολοστατικής,¹⁰ είναι πάρα φύσιν, γιατί «ο ένας κερδίζει από τον άλλον», αποτελούν αφηρημένες και δυσνόητες έννοιες. Όμως, αυτό το αξίωμα δεν αναιρεί το γεγονός, ότι ο τόκος πολλαπλασιάζεται, είναι γέννημα χρημάτων από χρήματα, και συνεπώς ο πιο αφύσικος τρόπος απόκτησης πλούτου, διότι είναι λογικώς δυνατόν, το ποσό, επί παραδείγματι των € 100 που αρχικά το κράτος δανείσθηκε, που μετατρέπεται στο ποσό των € 200 που τελικά οφείλει, λόγω της μαγείας του ανατοκισμού, να αποπληρωθεί. Πώς είναι δυνατόν να γίνει αυτό το επίγειο θαύμα, όταν η πολιτεία αδυνατεί επί σειρά ετών να αποπληρώσει το αρχικό κεφάλαιο των δανείων, να βρει τα έξτρα € 100 που ποτέ δεν έβαλε στα ταμεία της, αλλά ούτε και οι κάτοικοι της;

⁹ Πολιτικά, Α' Τόμος Πρώτος, ibid. 1258a 10.

¹⁰ Σύμφωνα με την επιγραφή των Δελφών, το Τόκιον (Μέγα Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσης, Δ. Δημητράκου, Αθήνα, 1954), ο υπολογισμός του τόκου γίνονταν σε ορισμένο χρονικό διάστημα, συνήθως μηνιαίως με βάση τον οβολό, υποδιαίρεση της αττικής δραχμής, που ήταν ράβδοι σιδήρου ισοδύναμοι με το 1/6 της δραχμής. Ο ιερός κανόνας των Δελφών, έθετε ως όριο τόκου 3 οβολούς τον μήνα, τουτέστιν 36 οβολούς ή 6 δραχμές ετησίως. Η νομισματική μονάδα αναφοράς η μνα, μετά την νομοθεσία του Σόλωνος, καθορίστηκε στην ισοτιμία 1 μνας=100 δραχμές, με συνέπεια το ετήσιο θεμιτό επιτόκιο στην αρχαία εποχή να μην υπερβαίνει το 6 %, σε σχέση με τα ληστρικά επιτόκια της σημερινής εποχής, της τάξεως του 12%-18% στα καταναλωτικά δάνεια και πιστωτικές κάρτες, υψηλότερα κατά 100% και 200% αντίστοιχα. Και 'αμαρτίαν ούκ φέρων', μνημονεύοντας το απεχθές τοκογλυφικό φαινόμενο της σύγχρονης εποχής. Ο Αριστοτέλης, καταγγέλλει την τοκογλυφία ως νοσηρό φαινόμενο και δικαιολογημένα θεωρήται 'μισητή από την κοινωνία', αλλά ως ένθερμος υποστηρικτής της «μεσότητας», θεωρεί νόμιμη την καταβολή 'λογικού' τόκου από τον δανειζόμενο.

Έτσι η πολιτεία καταδικάζεται σε μια *Σισύφεια προσπάθεια της αποπληρωμής του χρέους, που είναι εκ προοιμίου καταδικασμένη στην τελική απογοήτευση κι αποτυχία*. Η δυσμενής επίπτωση της τοκογλυφίας στην πρόοδο και την ευημερία της πολιτείας, μέσω του παραλογισμού της πληρωμής οφειλής τόκων από «αέρα κοπανιστό», από *αόρατα κεφάλαια που ποτέ δεν χορηγήθηκαν στην πολιτεία προς όφελος της, την κατέστησε διαχρονικώς μισητή δραστηριότητα σε κάθε κοινωνία*. Πλην όμως, εμείς, διαμέσου των κυβερνήσεων, οι εκσυγχρονιστές της εποχής του διαδικτύου και της επιδεικτικής κατανάλωσης, πήραμε το πιστωτικό χρήμα και το βάλουμε ως *‘χαλκά’* για ομορφιά στην μύτη μας, και το δημιούργημα μας μετετράπη σε δεσμοφύλακα της αιχμαλωσίας μας, που μας οδήγησε συν τω χρόνω στην σημερινή οικονομική άβυσσο.

Η σπουδή της οικονομίας υποστηρίζει ο Αριστοτέλης, φροντίζει πιο πολύ για τους ανθρώπους, παρά για την συσσώρευση του υλικού πλούτου. Γι αυτό δημιουργήθηκε η πόλις, που αποτελεί *κοινωνία*, η οποία συνίσταται από ένα ενιαίο σύνολο πολιτών με ανομοιογενή στοιχεία, που άλλα άρχονται κι άλλα άρχουν. Η κοινωνία οργανώθηκε με θεσμούς και έφτασε να γίνει *αυτάρκης* για την ευκολότερη εξασφάλιση των αναγκαίων αγαθών, που επιτρέπουν την καλύτερη διαβίωση των πολιτών. Τα άτομα που συνθέτουν την πόλη συνδέονται με μία *οργανική σχέση*, του ενός με το άλλο και ως σύνολο δημιουργούν την αποκαλούμενη πόλις, ή *πολιτική κοινωνία*. Η πόλις υπάρχει εκ φύσεως, όπως ακριβώς οι πρώτες κοινωνίες, και η *αυτάρκεια είναι σκοπός και μέγιστο αγαθό της πολιτείας*. Ο άνθρωπος είναι *φύση κοινωνικό όν*, ενώ ο άπολις «εκ φύσεως και όχι εξ αιτίας κάποιου τυχαίου περιστατικού είναι ή φαύλος ή ισχυρότερος του ανθρώπου».¹¹ Είναι αυτός που ο Όμηρος επιτιμητικά τον αποκαλεί ως εκ φύσεως *πολεμοχαρή* «χωρίς οικογένεια, χωρίς νόμους, χωρίς εστία».¹² Ο άνθρωπος είναι το μόνο «ζώνον» με το χάρισμα του *λόγου*, ενώ στα άλλα ζώα υπάρχουν μόνο οι *άναρθρες κραυγές*, ως εκδηλώσεις του ευχάριστου και του δυσάρεστου. Ο λόγος όμως υπάρχει στον άνθρωπο για να εκφράζεται *το συμφέρον και το βλαβερό, και συνεπώς το αίσθημα του δικαίου και του αδίκου*, το αποκλειστικό γνώριμα του ανθρώπου σε σύγκριση με τα υπόλοιπα ζώα, κι αυτό το χαρακτηριστικό αποτελεί το ποιητικό αίτιο της «πόλις», δηλώνει ο Αριστοτέλης.

Οι αρχαίοι Έλληνες φιλόσοφοι, και κατεξοχήν η περίφημη Πλατωνική σχολή, θεωρούσαν ότι η πόλις είναι ένας ζωντανός οργανισμός που παράγει «έργον», ο οποίος είναι φυσικό να βρίσκεται *υπεράνω* της οικογένειας και του ατόμου. Αναγκαστικά, *το σύνολο προηγείται από το μέρος*, διότι «δεν υπάρχει χέρι ή πόδι εάν νεκρωθεί όλο το σώμα»¹³. Το άτομο το οποίο δεν μπορεί να ζήσει στην κοινωνία, διατείνεται ο Αριστοτέλης, ή δεν χρειάζεται τίποτε επειδή είναι *αυτάρκης*, ή είναι «θηρίο ή Θεός». Ο πρωταρχικός σκοπός της πόλις δεν είναι μόνο το *‘ζείν’* αλλά και το *‘εύ ζειν’* και επιδιώκει την μακροπρόθεσμη ευημερία της κοινωνίας με την εξασφάλιση πρώτα των αναγκαίων *αγαθών για να είναι αυτάρκης*. Εν συνεχεία η πόλις προχωρά στην επίτευξη του *‘αγαθού’*, που συνιστά την κορυφαία αξία της κοινωνικής ζωής στην αρχαία φιλοσοφική σκέψη. Όμως το «αγαθό» είναι συνυφασμένο με την δικαιοσύνη, που συνδέεται αναπόσπαστα και ακολουθεί την γέννηση της πόλις. Η δικαιοσύνη κατά τον Πλάτωνα, «τα οφειλόμενα εκάστω αποδίδονται», αλλά και τον Αριστοτέλη, αποτελεί την ύψιστη αρετή της ηθικής ευθύτητας, *ασκείται στην αγορά*, και υμνείται ως η

¹¹ Πολιτικά Α' *ibid.* 1253a, «ή δ' αυτάρκεια και τέλος και βέλτιστον...ότι των φύσει η πόλις εστί, και ότι ο άνθρωπος φύσει πολιτικόν ζώνον, και ο άπολις δια φύσιν και ού δια τύχην ήτοι φαύλος έστιν, ή κρείττων ή άνθρωπος».

¹² Πολιτικά Α' *ibid.* 1253a 5, «... ό υφ' Ομήρου λοιδορηθείς « αφρήτωρ αθέμιστος ανέστιος» Με τα επίθετα αυτά χαρακτηρίζει ο Νέστωρ στην Ιλιάδα I.63, τον πολεμοχαρή άνθρωπο, όπου αφρήτωρ = αυτός που ανατράφηκε εκτός φατριάς και συγγενικούς δεσμούς, αθέμιστος = χωρίς *ανθρώπινο* και θείο δίκαιο, όπως οι βάρβαροι, και ανέστιος = χωρίς εστία, ο *ακοινωνήτος* και ο άπατρις.

¹³ Πολιτικά Α' *ibid.* 1253a 20-25.

τελειότερη αρετή από τους ποιητές και την παράδοση. Η αρετή της δικαιοσύνης, που δεν εξαντλείται στο νόμιμο (θετικό δίκαιο), προσδιορίζει όλα τα δικαιώματα του πολίτη, καθώς και τις οικονομικές του πράξεις, οι οποίες ανήκουν στην σφαίρα της ηθικής αρετής και της φιλοσοφίας. Η ανάλυση των οικονομικών φαινομένων, είναι στενά συνδεδεμένη με τη πρακτική εφαρμογή του διανεμητικού δικαίου, που διατύπωσε ο ιδιοφυής Αριστοτέλης στα Ηθικά Νικομάχεια, και είναι αδύνατον να γίνουν κατανοητές σε βάθος οι συναλλακτικές σχέσεις, εάν δεν ερευνηθούν οι μεταξύ τους αλληλεπιδράσεις με βάση την αρχή της ανταπόδοσης.

Σύμφωνα με την αρχαία ελληνική σκέψη, η αδικία έγκειται στην δυσανάλογη υπερβολή και την έλλειψη του ωφέλιμου ή βλαβερού στον πολίτη, διότι υπερβολή και έλλειψη σημαίνει αδικία. Στη περίπτωση λοιπόν του αδικήματος, το λιγότερο πάντοτε αντιπροσωπεύεται από το αδικούμαι, το περισσότερο από το αδικώ.¹⁴ Αυτό συμβαίνει και στην οικονομική πράξη, όπου αυτός που αδικεί, κατέχει αθέμιτα πιο πολλά αγαθά, απ' όσα του πρέπει, ενώ εκείνος που αδικείται τα λιγότερα, διότι δίκαιο σημαίνει μέτρο, η γεωμετρική αναλογία του σύμπαντος και η χρυσή τομή που κτίσθηκε ο θαυμαστός Παρθενώνας. Την αναλογία αυτή, δίκαιο την αποκαλεί ο δημιουργός της 'ειρηνικής επανάστασης' Σόλων, και μεσότητα ο Αριστοτέλης. Με την δικαιοσύνη ασχολήθηκε και ο Σωκράτης, αφού η αδικία και η ατέλεια της ψυχής του ανθρώπου, θεωρείτο το μεγαλύτερο κακό απ' όσα υπάρχουν στην κοινωνική ζωή της πολιτείας.

Τουναντίον, οι ηγέτες της σύγχρονης κοινοβουλευτικής δημοκρατίας, ούτε την αρχαία φιλοσοφική σκέψη σεβάστηκαν, ούτε τον συμβολισμό της μυθολογίας μας κατανόησαν, κι ούτε την προτροπή του Keynes υιοθέτησαν, αλλά αντιθέτως μπέρδεψαν το προτέρημα της νόησης με το 'προσόν' της απάτης, 'της υπό του θείου επιβληθείσα μανία φρένων'. Έτσι, έστρεψαν το πρόσωπο τους προς δυσμάς, διακηρύσσοντας το ολέθριο: " η Ελλάδα ανήκει στη Δύση", αντί του " η Ελλάδα ανήκει στους Έλληνες", αγνοώντας τις φιλοσοφικές απόψεις των αρχαίων στοχαστών στις οποίες θεμελιώθηκε μια θαυμαστική δημοκρατία με παγκόσμια εμβέλεια. Μιας κοινωνίας, της οποίας οι αξίες και ο πολιτισμός έχουν διαχρονική ισχύ, που χωρίς τις επιτεύξεις της, την φαντασία και το δημιουργικό πνεύμα της εκπλήρωσης, το ονομαζόμενο αρχαίο ελληνικό, η Ευρωπαϊκή παιδεία, η οικονομική ανάπτυξη και η επιστήμη, που τώρα περιέργως εκκαλούμεθα από τους ανάληγτους πολιτικούς μας να μιμηθούμε, θα ήταν σήμερα σε πολύ χαμηλότερο επίπεδο.

Είναι εμφανές, ότι ήρθε η κατάλληλη στιγμή να γυρίσουμε το ρολόι του χρόνου δύο χιλιετηρίδες μπροστά, για να εξετάσουμε το δόγμα της περίφημης Αγγλοσαξονικής σχολής, που συνοψίζεται στον κορυφαίο εκφραστή του ατομικού συμφέροντος, τον θεωρούμενο πατέρα της πολιτικής οικονομίας, τον διάσημο Adam Smith. Είναι αξιοσημείωτο, ότι η φιλοσοφική και η οικονομική σκέψη των αρχαίων ελλήνων στοχαστών, που ο ευρυμαθής Schumpeter την εγκωμιάζει με την φράση: "η ιστορία της οικονομικής ανάλυσης ξεκινάει μόνο με τους Έλληνες"¹⁵, είναι ο par excellence διαμορφωτής της θεωρίας της κοινωνικής δημιουργικής αλληλεξάρτησης και της οργάνωσης της πολιτείας. Την βάση και την κινητήρια δύναμη της οικονομικής ζωής την απετέλεσε η θεώρηση, ότι η αλληλεξάρτηση των μελών οδηγεί στην ευημερία της πολιτείας, κι όχι η θαλπωρή του ατομικού συμφέροντος, απορρίπτοντας την έννοια του 'απόλυτου' ατόμου, του «αυτάρκη» και πλήρως ανεξάρτητου οικονομικώς ανθρώπου, του 'θηρίου' ή 'Θεού' όπως τονίζει ο Αριστοτέλης, κάνοντας εμφανή την επερχόμενη μετωπική σύγκρουση των δύο σχολών σκέψης.

¹⁴ Ηθικά Νικομάχεια, 1134a 5-10, " η δ' αδικία τουναντίον του αδικού. τούτο δ' εστίν υπερβολή και έλλειψις του ωφέλιμου ή βλαβερού παρά το ανάλογον. Διό υπερβολή και έλλειψις η αδικία".

¹⁵ J.A.Schumpeter, History of Economic Analysis, Oxford University Press (1954), p. 52, " But the history of economic analysis begins only with the Greeks".

Στον υποκειμενισμό των αρχαίων σοφιστών και ιδιαίτερα στην διδασκαλία του κορυφαίου σοφιστή, του Πρωταγόρα, στηρίχθηκε ο Adam Smith για να δικαιώσει φιλοσοφικώς την θεωρία του προσωπικού συμφέροντος. Στη σαγηνευτική τους λογική βασίστηκε το θεώρημα της *συσσώρευσης του ατομικού πλούτου*, ως η κινητήρια δύναμη της οικονομικής δράσης του ανθρώπου. Το ανεξίτηλο ρητό «πάντων χρημάτων μέτρον ο άνθρωπος» του Αβδηρίτη φιλοσόφου, αποτελεί την ακρογωνιαία λίθο της ιδεολογίας της *laissez faire* οικονομίας. Η θεωρία του ατομικισμού και η διγλωσσία της ρητορικής των σοφιστών τόσο εντυπωσίασε τον Smith, που εξέφρασε τον θαυμασμό του, όχι μόνο για την ευστροφία του Πρωταγόρα και την μεγαλοπρέπεια του κυνικού Γοργία, αλλά ως Σκωτσέζος και για το ‘ ύψος’ των διδασκάλων που απαιτούσε ο Ισοκράτης από τους μαθητές της σχολής του!

Όταν δίδασκε ο Ισοκράτης [436-338 π.Χ.] στην Αθήνα, την πιο μοντέρνα την εποχή εκείνη επιστήμη, την ρητορική, αναφέρει στον Πλούτο των Εθνών ο Smith,¹⁶ “απαιτούσε ετήσια δίδακτρα από τους μαθητές του, δέκα μνες ή τριάντα τρεις λίρες στερλίνες αμοιβή για κάθε μαθητή. Με εκατό μαθητές που λέγεται ότι παρακολουθούσαν τα μαθήματα του, θα πρέπει λοιπόν να είχε βγάλει χίλιες μνες ή £ 3333 από κάθε σειρά μαθημάτων”. Πριν την εφεύρεση της τυπογραφικής τέχνης στην Ευρώπη, συνεχίζει ο Smith, ο *διανοούμενος* και ο *επαίτης* φαίνεται να είναι όροι σχεδόν συνώνυμοι, ενώ στην αρχαία Ελλάδα οι χρηματικές αμοιβές των επιφανών δασκάλων ως ανταπόδοση μιας τόσο σπουδαιάς υπηρεσίας, ήταν πολύ μεγαλύτερες. Ειδικά ο Ισοκράτης, τονίζει ο Smith με θαυμασμό στο πρόσωπο του αθηναίου διδασκάλου, δικαίως επίπληξε όσους σοφιστές αναλάμβαναν την επιμόρφωση των μαθητών, έναντι του ασήμαντου ποσού των τεσσάρων μων! Την πράξη αυτή του Ισοκράτη την θεωρεί σωστή και την επιδοκιμάζει, διότι τους επίπληξε με βάση το επιχείρημα, ότι « αυτοί που διδάσκουν την σοφία πρέπει πρώτα οι ίδιοι να είναι σώφρονες και να μη προσφέρουν τις πολύτιμες υπηρεσίες τους σε *χαμηλές τιμές*, διότι τότε θα περιφρονηθούν για την πιο εμφανή ανοησία».

Το ανωτέρω επιχείρημα του ρήτορα Ισοκράτη, συνοψίζει την *φιλοσοφική σκέψη της κλασσικής* οικονομικής σχολής, που χαρακτηρίζεται από την δεσπόζουσα θέση του προσωπικού συμφέροντος και της έμμονης ιδέας του καθορισμού της τιμής ή της συναλλακτικής αξίας όλων των αγαθών στην επίγεια ζωή και κάθε είδους ανθρώπινης δραστηριότητας. Η συγκεκριμένη άποψη περί τιμής, του μαθητή του Γοργία, φημισμένου για το ρητό: “της παιδείας την ρίζαν πικράν έφη, γλυκείς δε τους καρπούς”, αφορά το *αγαθό της παιδείας* κι όπως είναι γνωστό από πανάρχαιους χρόνους, πολύ νωρίτερα από την εποχή του Πλάτωνος και του Ισοκράτη, θεωρείτο χυδαία προσβολή για τον φιλόσοφο να διδάσκει έναντι χρηματικής αμοιβής τους μαθητές του. Πρέπει να επισημανθεί ότι οι έλληνες σοφιστές της ρητορικής τέχνης, που θαυμάζει ο Adam Smith, ήταν οι πιο *ξακουστοί*, οι πιο πλούσιοι¹⁷ και οι πιο ακριβοπληρωμένοι ρήτορες, και χρονολογικώς *οι πρώτοι λόγιοι* της αρχαιότητας που δίδασκαν «επί χρήμασι», γι αυτό ξεσήκωσαν την Πλατωνική σχολή και ήταν ανάθεμα για τον Αριστοτέλη. Είναι εμφανές, ότι ο Smith στην προσπάθεια να θεμελιώσει την διαχρονική ισχύ της θεωρίας του ατομικού συμφέροντος προσφεύγει στους σοφιστές,

¹⁶ Adam Smith “The Wealth of Nations”, Penguin Classics (1986) p. 237, “*Isocrates himself demanded ten minae, or thirty- three pounds six shillings and eight pence , from each scholar. When he taught at Athens , he is said to have had one hundred scholars...who attended what was at the time the most fashionable of all sciences, the rhetoric. He must have made therefore, by each course of lectures, a thousand minae or £ 3333*”.

¹⁷ Ο Ισοκράτης κατάγονταν από πλούσια οικογένεια και ο πατέρας του είχε ‘εργοστάσιο’ φλάουτων. Τα δίδακτρα του ήταν ασυνήθη ψηλά και σύμφωνα με την παράδοση, κατόρθωσε να εισπράξει για ένα μόνο ρητορικό λόγο, το απίστευτο ποσό για την εποχή, των 20 ταλάντων (1 τάλαντο= 60 μνας= 6000 αττικές δραχμές).

που έκαναν την εμφάνιση τους κατά την διάρκεια της ακμής της αθηναϊκής δημοκρατίας, μετά τους περσικούς πολέμους και πριν το τέλος του Πελοποννησιακού Πολέμου (470-404 π.Χ).

Όμως, με το να αγνοεί συνειδητά ο καθηγητής της ηθικής φιλοσοφίας τον Πλάτωνα και τον Αριστοτέλη, δημιουργεί τεράστια απορία, διότι τι είδους ηθική φιλοσοφία και δίκαιο μπορεί να διδάξει ένας πανεπιστημιακός καθηγητής, χωρίς καμία μνεία στην Πολιτεία, στα Ηθικά Νικομάχεια ή την Ρητορική του Αριστοτέλη; Το να αναφέρει δύο από τους πιο επιφανείς διανοητές της ανθρωπότητας, μόνο σε σχέση με το εάν, ο Πλάτωνας ήταν από εύπορη οικογένεια και είχε ζήσει με μεγαλοπρέπεια ή εάν ο Αριστοτέλης απέκτησε πλούτο ως δάσκαλος του Αλεξάνδρου ή από τις διδασκαλίες της περιπατητικής του σχολής στο Λύκειο, είναι έργο του αναγνώστη για να το κρίνει. Αυτό όμως, που εμείς θα σχολιάσουμε είναι, ότι οι θεωρητικές απόψεις του Adam Smith περί ατομικής πρωτοβουλίας και της μεγιστοποίησης του προσωπικού συμφέροντος, συνδέονται σε σημαντικό βαθμό με την πολιτική φιλοσοφία του Thomas Hobbes. Κι αυτό, διότι ο Hobbes, ένα αιώνα πριν τον Smith, διαμόρφωσε την θεωρία του *σύγχρονου υλισμού* με την έννοια της φυσικής κατάστασης (State of Nature) του ανθρώπου, ενός περιβάλλοντος όπου επικρατεί *ολοκληρωτική αναρχία και το άγριο ατομικό συμφέρον κυριαρχεί, πριν την δημιουργία του κράτους* ως σύστημα διακυβέρνησης των πολιτών. Ενός ανθρώπου, κατά τον Hobbes, που από την φύση του είναι *ανταγωνιστικός και κακός (evil)*, που λειτουργεί *μεμονωμένα* και έχει ως κίνητρο την κτήση και την μεγιστοποίηση του *προσωπικού συμφέροντος*. Ο άνθρωπος του Hobbes και του Smith, έχει τα ίδια χαρακτηριστικά και κίνητρα ως προς την επιδίωξη του ατομικού πλούτου, που *πραγματοποιείται ατομιστικά* ενεργώντας ανεξάρτητα ο ένας από τον άλλον, *χωρίς την έννοια της κοινωνικότητας*.

Με την δημοσίευση του διάσημης πραγματείας του Πλούτου των Εθνών (1776), η ιδεολογία του φιλελευθερισμού άρχισε να διαδίδεται ταχέως, καθώς το βιβλίο έγινε ανάρπαστο και η διανοητική απήχηση υπήρξε μεγάλη, μεταστρέφοντας τις αντιλήψεις των ηγεμόνων των κυβερνώντων « ελέω Θεού» την εποχή της απεχθούς δεσποτικής μοναρχίας. Η θεωρία της οργάνωσης της κοινωνίας με πρωτεύον κριτήριο το *εθνικό συμφέρον* και την *ευμάρεια της πολιτείας*, αρχίζει να δίνει σταδιακά τη θέση της στο *προσωπικό συμφέρον* και την *θεοποίηση του ατόμου*. Η *ατομιστική θεώρηση της οικονομίας* του Smith, εκθειάζει τον *ιδιώτη* και την *ατομική πρωτοβουλία* ως τους *πρωταρχικούς παράγοντες της σύστασης της κοινωνίας*. Δηλαδή, *κάθε άτομο από μόνο του μπορεί να κρίνει τι είναι πιο ωφέλιμο για αυτόν καλύτερα από κάθε κυβέρνηση*, και ισχυρίζεται ότι *το σύνολο του πλούτου των ατομικών μονάδων που απαρτίζουν την πολιτεία, αθροιστικώς ισούται με τον πλούτο και το εθνικό συμφέρον του κράτους*. Επιπλέον, τονίζει ο Smith, το εθνικό συμφέρον που αποσκοπεί κατεξοχήν στην οικονομική ευημερία των πολιτών του, υπηρετείται άριστα, διότι με την απελευθέρωση των αγορών αυξάνεται εντυπωσιακά ο εθνικός πλούτος, καθώς οι επιχειρηματίες και οι βιομήχανοι του έθνους αποδεσμεύονται από τα χαλινάρια του κρατικού παρεμβατισμού, αναζητώντας ελεύθεροι την επιδίωξη του προσωπικού τους κέρδους.

Η διαφοροποίηση του Smith από τον Hobbes έγκειται στο γεγονός, ότι ο άνθρωπος του Smith είναι ένας δεινός 'πολεμιστής' χωρίς συναισθήματα, που τον ενδιαφέρει αποκλειστικά η κατάκτηση του υλικού πλούτου. Είναι ένας ψυχρός 'υπολογιστής' του *κέρδους* και δεν προτίθεται να προάγει το δημόσιο συμφέρον, ούτε και γνωρίζει πόσο το προωθεί ή εάν το προωθεί καθόλου. Ο οικονομικός άνθρωπος του Adam Smith δεν είναι 'κακός', πλην όμως, αυτό που τον ενδιαφέρει είναι η *επαύξηση του κέρδους του* και προς επίτευξη του σκοπού αυτού, πρέπει να λειτουργεί στο περιβάλλον της *φυσικής του ελευθερίας*. Η πολυπόθητη ελευθερία στις οικονομικές του δραστηριότητες θα επιτευχθεί,

εφ' όσον το κράτος απομακρύνει από πάνω του το ισχυρό του χέρι, με τη κατάργηση των ρυθμιστικών κανόνων στην λειτουργία της οικονομίας. Ο κρατικός παρεμβατισμός δεν απαιτείται, γιατί το άτομο και συγκεκριμένα ο επιχειρηματίας, καθοδηγείται τέλεια στην επίτευξη του προσωπικού κέρδους από μία αέναη δύναμη, από ένα «*αόρατο χέρι*» που προάγει επίσης χωρίς να γίνεται αντιληπτό και το δημόσιο συμφέρον, το οποίο δεν αποτελούσε μέρος της αρχικής του πρόθεσης. Ως επακόλουθο, οιαδήποτε κρατική παρέμβαση στη φυσική αρμονία των αγορών είναι ανεπιθύμητη, διότι μόνο κακό μπορεί να προκαλέσει στην εύρυθμη λειτουργία του αρμονικού συστήματος. Η προτεραιότητα του κράτους είναι η προστασία του ατόμου από τη βία και η κατοχύρωση των δικαιωμάτων της ατομικής ιδιοκτησίας. Γι αυτό, η επιβολή φορολογίας για τις δαπάνες της ασφάλειας του έθνους είναι αποδεκτή και αναγκαία.

Μ' αυτό τον τρόπο επιχειρηματολόγησε ο Adam Smith, αλλά η προσφυγή του σε μεταφυσικές δυνάμεις πιστοποιεί το πραγματικό *αδιέξοδο* που είχε περιέλθει στη προσπάθεια του να δικαιώσει μια *επιστημονικά ανυπόστατη θεωρία*. Ο σκοπός του ήταν a priori, η δικαίωση του αχαλίνωτου ατομικού συμφέροντος, ως την θεμελιώδη αρχή ενός οικονομικού συστήματος. Μπορεί ο Alan Greenspan,¹⁸ ως παρηγοριά να αναφέρει, ότι μόνο *τέσσερες φορές* η διάσημη φράση «*αόρατο χέρι*» χρησιμοποιείται στον «Πλούτο των Εθνών», πλην όμως, η *καταμέτρηση των επαναλήψεων* δεν αναιρεί το γεγονός ότι η επεξήγηση δεν είναι επιστημονική. Πως είναι λογικώς να γίνει αποδεκτό, ότι ένα «*αόρατο χέρι*» με *αόρατη ενέργεια* να καθοδηγεί τις αγορές σε equilibrium, ενώ ως αποδεικτικό στοιχείο, ιστορικά η *άναρχη επιδίωξη* του προσωπικού συμφέροντος έχει επανειλημμένα οδηγήσει τις κοινωνίες σε *οικονομικές κρίσεις*, στον *μαρασμό* και τελικά στη παρακμή, που πολύ πιθανώς η πρόσφατη κρίση να οδηγήσει σε αυτή την αμείλικτη αλήθεια. Είναι λοιπόν ωφέλιμο, να προσπαθήσουμε να κατανοήσουμε χωρίς τα «*αόρατα χέρια*» και τους εξορκισμούς πνευμάτων, τον μηχανισμό της λειτουργίας των αγορών και του χρηματοπιστωτικού συστήματος, για να διαπιστώσουμε εάν όντως χωρίς κανένα κρατικό ρυθμιστικό κανόνα, το σύστημα λειτουργεί αρμονικά όπως το παρουσιάζει ο Adam Smith, ως μία αέναη μηχανή, που κινείται από μια θέση ισορροπίας στην άλλη, με την ακατάπαυστη ενέργεια ενός «*αόρατου χεριού*».

Οι ανωτέρω ιδεολογικές αρχές, που διατύπωσε ο ξακουστός Adam Smith, επηρέασαν σε μεγάλο βαθμό την δημόσια οικονομική πολιτική των κυβερνήσεων του δυτικού κόσμου με την πρωτοκαθεδρία της Αγγλίας, που τις ασπάστηκε ως την Άγια Γραφή μιας νέας θρησκείας. Ο μέσος πολίτης, πιθανώς να μην συνειδητοποιεί την φιλοσοφική επίδραση ή να τις θεωρεί αυθαίρετες πνευματικές δοξασίες και ίσως ορισμένες να τις θεωρήσει ανεδάφικες και μην τις αποδεχτεί. Εντούτοις, άσκησαν εκπληκτική

---

¹⁸ Alan Greenspan, "The Age of Turbulance", Penguin Books, (2007). Ο Alan Greenspan υπήρξε επί 18 συνεχή χρόνια πρόεδρος της ομοσπονδιακής τράπεζας των Ηνωμένων Πολιτειών (The Federal Reserve Bank).Ο ex-officio οικονομολόγος του ρεπουμπλικανικού κόμματος, όπως ο ίδιος είχε αποκαλέσει τον εαυτό του. Διετέλεσε οικονομικός σύμβουλος έξι αμερικανών προέδρων: Nixon, Ford, Reagan, Bush, Clinton και γιό Bush. Επίσης υπήρξε μαθητής της Ayan Rand και ένθερμος οπαδός του θεσμού του καπιταλισμού ως το ιδεώδες οικονομικό σύστημα. Ο ίδιος θεωρούσε τον εαυτό του Libertarian και ο δημοσιογραφικός τύπος ομόφωνα τον αποκαλούσε «*μαέστρο*» της καπιταλιστικής ορχήστρας των ελεύθερων αγορών. Ο Greenspan από νεαρή ηλικία υπήρξε αφοσιωμένος μαθητής της Ayan Rand (1905-1982), Ρώσο-Αμερικανίδα μυθιστοριογράφου και αυτοδίδακτο φιλόσοφο, με πιο γνωστό της έργο, το Atlas Shrugged (1957).Οι πολιτικές της απόψεις ήταν ultra-συντηρητικές, φανατικός οπαδός της ατομικής ελευθερίας και δριμύς αντίπαλος του κράτους πρόνοιας και του αλτρουισμού. Υπέρ της 'αρετής της ιδιοτέλειας' και του αχαλίνωτου laissez-faire καπιταλισμού, με περιορισμένο κράτος. Οι απόψεις γενικά της Ayan Rand συνηγορούσαν υπέρ του ανελέητου καπιταλισμού.

επιρροή και ξεκίνησε σταδιακά η «απορρύθμιση» του κρατικού παρεμβατισμού, καθώς τα θέλγητρα της νεαρής σειρήνας, που ακούει στο όνομα laissez faire, σαγήνευσαν βασιλείς και επιχειρηματίες, με ακολουθία τον βαρύγδουπο βιομηχανικό καπιταλισμό. Το ελκυστικό νέο κήρυγμα ότι : «η επιδίωξη του ατομικού συμφέροντος κι όχι ο αλτρουισμός κινεί τον κόσμο», κτυπούσε πολύ όμορφα κι αρμονικά στ' αυτιά της αναδύμενης επιχειρηματικής τάξης. Η ηθική αναπτέρωση της ιδεολογίας ήταν έκδηλη, καθώς ως 'από μηχανής θεός', ένας φημισμένος καθηγητής της ηθικής φιλοσοφίας έκανε την εμφάνιση του και επιτέλους πανηγυρικά δικαίωνε την αναζήτηση του προσωπικού κέρδους. Είναι αναμενόμενο, η ηθική δικαίωση της «μεγιστοποίησης του ατομικού κέρδους», να προκαλέσει ιδιαίτερη συγκίνηση στους επιχειρηματικούς κύκλους και την οικονομική ελίτ. Πρωτίστως, η αλησμόνητη διακήρυξη του Σκωτσέζου φιλόσοφου την ώρα της εγκαθίδρυσης στην εξουσία του «νέου Θεού»: “ατομικό όφελος” στην κορυφή του Ολύμπου με την ακόλουθη επιγραφή : ¹⁹

“ Κάθε άτομο έχει πρόθεση να υπηρετήσει, πράγματι, το προσωπικό όφελος και όχι εκείνο της κοινωνίας. Αλλά η σπουδή του ιδίου συμφέροντος φυσιολογικά ή μάλλον απαραίτητα τον οδηγεί να προτιμάει την απασχόληση που είναι το πιο ωφέλιμη στην κοινωνία.”

Είναι προσδοκώμενο η άποψη του Smith, να προκαλεί έντονη απορία στον αναγνώστη, για το ενδεχόμενο, εάν το ανωτέρω απόσπασμα αποτελεί μια *οφθαλμαπάτη*, ή είναι υπαρκτό και βλέπει πράγματι σωστά αυτό που διαβάζει. Από την άλλη, πρέπει επίσης να διερωτηθεί, μήπως ο ξακουστός φιλόσοφος είναι σε *σύγχυση*, με συνέπεια και η λογική του συλλογισμού του. Η άποψη αποτελεί σαφώς μία *αυθαίρετη υπόθεση*, η οποία είναι καταφανώς ασυνεπής με την *εμπειρία* και την *γνώση*. Από πού απορρέει εμπειρικώς, ότι το ιδιωτικό συμφέρον απαραίτητα οδηγεί στην προτίμηση της απασχόλησης που είναι πιο ωφέλιμη για την κοινωνία; Λόγου χάριν, η διαχείριση ενός καζίνο ή η εμπορεία όπλων ή ακόμη η διακίνηση ναρκωτικών, αποτελούν *ωφέλιμα* επαγγέλματα για την κοινωνία; Είναι λοιπόν φανερό, ότι το *ομιχλώδες σκεπτικό του Adam Smith* είναι ατεκμηρίωτο, και συνιστά σαφώς διανοητική προκατάληψη. Απλώς είναι μια ανθρώπινη *δοξασία* παρόμοια της *θηρησκευτικής ιεροτελεστίας*, η οποία απεικονίζεται σε τραγωδία του Αισχύλου, που προκαλεί στην ψυχή τον οίκτο, τον φόβο και την μοίρα, που έχει υποπέσει η σύγχρονη επιστήμη της πολιτικής οικονομίας, ενώ το περιβόητο εδάφιο του πασίγνωστου «*αόρατου χεριού*» την μετατρέπει σε θλιβερή παρωδία: ²⁰

*Γενικά... κάθε άτομο, πράγματι, δεν προτίθεται να προάγει το δημόσιο συμφέρον, ούτε αυτό πράγματι γνωρίζει πόσο το προωθεί. Με το να προτιμά την οικιακή βιομηχανία από την ξένη, αυτός αποβλέπει στην δική του ασφάλεια, και με το να διευθύνει την βιομηχανία κατά τέτοιο τρόπο έτσι ώστε η παραγωγή της να έχει την μέγιστη αξία, αυτός αποβλέπει μόνο στο δικό του κέρδος, και για την επίτευξη αυτού του σκοπού, όπως σε πολλές άλλες περιπτώσεις, οδηγείται από ένα **αόρατο χέρι** να προάγει ένα σκοπό ο οποίος δεν αποτελούσε μέρος της πρόθεσης του. Ούτε είναι χειρότερο για την κοινωνία ότι ο σκοπός αυτός δεν αποτελούσε μέρος της πρόθεσης του. Με το να επιδιώκει το δικό του συμφέρον, το άτομο συχνά προωθεί το συμφέρον της κοινωνίας πιο αποτελεσματικά, παρά όταν αυτός πραγματικά επιθυμεί να το προάγει.*

¹⁹ The Wealth of Nations, Book IV, Chapter 2, “ Every individual...is his own advantage, indeed, and not that of the society, which he has in view. But the study of his own advantage naturally, or rather necessarily leads him to prefer the employment which is most advantageous to the society.”

²⁰ Ibid, Book IV, Chapter 2.

Στο ανωτέρω εδάφιο, είναι εμφανές το *διανοητικό παραλήρημα του Adam Smith*, καθώς εκφράζει αργίσι απόψεις για τις ανθρώπινες προθέσεις και την επιδίωξη του οικονομικού κέρδους, που ως γνωστό διαχρονικά δεν αποτελούν γενικά χαρακτηριστικά της ανθρώπινης πολιτικής συμπεριφοράς. Το περίφημο αξίωμα ότι «το άτομο παρά την θέληση του καθοδηγείται με την βοήθεια του *αόρατου χεριού* να προωθήσει μαζί με το δικό του προσωπικό συμφέρον και το *κοινωνικό συμφέρον*» αποτελεί πράγματι μια ατεκμηρίωτη προσωπική άποψη, που εκπίπτει σε μία απλή *προκατάληψη*. Αυτή όμως η θεωρητική προκατάληψη της πολυσυζητημένης ταυτόχρονης προώθησης του *ιδιωτικού και κοινωνικού* συμφέροντος, ακόμη κι αν γίνει αποδεκτή, είναι *ακαθόριστη* γιατί δεν θέτει ένα *ανώτατο ποσοτικό όριο στη συσσώρευση του ιδιωτικού πλούτου*. Η σημαντική αυτή παράλειψη συνιστά μια υψίστης σημασίας παράμετρο της ευνομούμενης πολιτείας, που ο Πλάτων πριν αιώνες είχε με σοφία διαβλέψει στους Νόμους. Ο Smith ενώ είχε μελετήσει δεόντως τους αρχαίους έλληνες φιλοσόφους, όπως εμπράκτως διαφαίνεται στο έργο του, στην ιδιοσυγκρασία του μαγνητική έλξη προκαλούσαν τα ονόματα των κορυφαίων σοφιστών, του *Πρωταγόρα του Γοργία και του Ισοκράτη*. Μάλιστα, όπως είδαμε προηγουμένως, τους θαυμάζει για τον πλούτο που απέκτησαν από την διδασκαλία τους κι ιδιαίτερα τον εντυπωσιάζει, εκτός του Ισοκράτη και ο κυνικός σοφιστής Γοργίας, όχι όμως για την ρητορική του δεινότητα, αλλά για κάτι πολύ διαφορετικό, την *φιγουράτη ενδυμασία* του και την δωρεά αγάλματος με ομοίωμα τον ίδιο εαυτό του, από καθαρό χρυσό τονίζει εμφατικά ο Smith, ως αφιέρωση στο μαντείο των Δελφών.²¹

Πως λοιπόν εξηγείται αυτός ο θαυμασμός και η λαγνεία του Adam Smith για τον υλικό πλούτο και αυτοπροβολή των σοφιστών; Η απάντηση δίδεται στο περίφημο προγενέστερο έργο του, Η Θεωρία των Ηθικών Συναισθημάτων²², όπου θεμελιώνεται η φιλοσοφική του θεώρηση ότι «η ανθρωπότητα έχει την προδιάθεση να δείχνει συμπάθεια πολύ περισσότερο στις χαρές μας παρά τις λύπες μας και εμείς έχουμε την φυσική τάση να επιδεικνύουμε τα πλούτη μας και ν' αποκρύπτουμε την πτώχεια μας.» Για ποιο σκοπό υπάρχει, διερωτάται ο σκωτσέζος φιλόσοφος, σε μια από τις καλύτερες στιγμές του, «*όλος ο μόχθος και η φασαρία σ' αυτό τον κόσμο; Ποιο είναι το τέλος της φιλαργυρίας και φιλοδοξίας της επιδίωξης του πλούτου, της δύναμης και της αυτό-προβολής;*». Είναι η *ματαιότητα* απαντά ο Smith, αυτή μας κάνει να πιστεύουμε, ότι εμείς είμαστε το *αντικείμενο της προσοχής και της επιδοκιμασίας*.

Ο αναγνώστης θα συμφωνήσει μαζί μας, ότι ο νεώτερος Smith είναι ακαταμάχητος σε σύγκριση με τα 'λογικά κενά', ανοργανωσιά και τις αυθαίρετες αποφάνσεις στον Πλούτο των Εθνών. Άλλο τα χρόνια της αγνότητας κι άλλο της ωριμότητας του ζην και του εύ ζην, αναφέρει η παράδοση. Άλλο πριν τα επ' αμοιβή ευχάριστα ταξίδια στην ωραία Γαλλία ως δάσκαλος πλούσιων ευγενών και της πνευματικής αιχμαλωσίας της ισόβιας χορηγίας χρηματικών αμοιβών περίοπτων πολιτικών²³ και άλλο σεμνός και

²¹ The Wealth of Nations, Ibid, Book I , Chapter 10, " Many other eminent teachers in those times appear to have acquired great fortunes. Gorgias made a present to the temple of Delphi of his own statute in solid gold ... I presume [not] that it was as large as his life."

²² Adam Smith, The Theory of Moral Sentiments (1759), " mankind are disposed to sympathize more entirely with our joy than with our sorrow, that we make parade of our riches, and conceal our poverty." p. 63, Wells & Lilly.

²³ Ο Adam Smith (1765) απεδέχθη ως αμοιβή, την ισόβια ετήσια σύνταξη των £ 300 από τον Charles Townshend για την επιμόρφωση του εγγονού του, ταξιδεύοντας μαζί στην Γαλλία. Ο Townshend ήταν τότε, ο εν ενεργεία υπουργός των οικονομικών της Αγγλίας, που επέβαλε τους περιβόητους δασμούς εισαγωγών στις αποικίες της Αμερικής, οι οποίοι απετέλεσαν τον προπομπό της Αμερικανικής Επανάστασης. Το πολυσυζητημένο ταξίδι, που διήρκεσε έναν ολόκληρο χρόνο, τα είχε όλα δωρεάν, συν την εκμάθηση της Γαλλικής γλώσσας.

ταπεινός ακαδημαϊκός διδάσκων την ηθική φιλοσοφία με γνώμονα τον διαφωτισμό ως τον μοναδικό σκοπό, παρά τον μόχθο και την χρηματική πενία. Είναι σπουδαία αρετή να επιτελείς ελεύθερος διανοητικά, χωρίς προκαταλήψεις το έργο της πνευματικής εκπλήρωσης στους νεωτέρους, με όραμα μια καλύτερη κοινωνία, απαλλαγμένος από τις ερινύες νύμφες μιας ένοχης συνείδησης, και τις τυραννικές δεσμεύσεις της ελεύθερης κι απρόσκοπτης συγγραφής, για χάριν της αιωνιότητας της επιστημονικής γνώσης.

Έτσι, οι μέλλουσες γενεές έχοντας στα χέρια τους το εγκόλπιο μιας ανυπόστατης θεωρίας του μέγα διδασκάλου του ατομικού συμφέροντος, έθεσαν με εμπιστοσύνη σε εφαρμογή τις αρχές του και με έκπληξη διαπίστωσαν, ότι διαχρονικά οδηγεί σε μεγάλες ανισότητες πλούτου μεταξύ των ανθρώπων και των κρατών, που οι διαφορές τους στο παρελθόν επιλύθηκαν με αιματηρούς πολέμους. Η εφαρμογή του δόγματος του φιλελευθερισμού στην πράξη, ονομάστηκε αγγλοσαξονικό μοντέλο, και έφερε τον άνθρωπο αντιμέτωπο με ένα αίνιγμα, που δεν είχε επιλυθεί από την εποχή του Διαφωτισμού και φέρει την ακόλουθη μορφή : « ο άνθρωπος γεννήθηκε ελεύθερος, αλλά παντού αυτός είναι με αλυσίδες, ο ένας θεωρεί τον εαυτό του εξουσιαστή των άλλων, αλλά παραμένει περισσότερο σκλάβος απ' ότι αυτοί, πως προκλήθηκε αυτή η αλλαγή;»²⁴ Η επίλυση του αινίγματος είχε ήδη δοθεί από την αρχαιότητα, από τους επιφανείς στοχαστές της, οι οποίοι υποστήριξαν, ότι το μείζον θέμα το αποτελεί ο «αποθησαυρισμός», η συσσώρευση του πλούτου στα χέρια των ολίγων. Ενόσ μακροοικονομικού φαινομένου, που ιστορικά υπήρξε το κύριο αίτιο των κρίσεων, των μεταναστεύσεων και των επαναστάσεων, που εναρμονίζεται με τις ρήσεις των αρχαίων φιλοσόφων, όπως αυτής του Αριστοτέλη ότι “ ο λαός επαναστατεί εξαιτίας της ανισότητας των περιουσιών.” Γι αυτό και αναφέρει ότι ο Πλάτων, συντάσσοντας τους Νόμους, συνηγόρησε ότι η αύξηση της περιουσίας έπρεπε να διατηρείται ελεύθερη μέχρι ένα σημείο, κι έτσι απαγόρευσε σε κάθε πολίτη να την αυξάνει πέραν από το πενταπλάσιο της ελαχίστης.²⁵

Η αποτυχία του κλασσικού φιλελεύθερου μοντέλου, να ερμηνεύσει το ψυχολογικό φαινόμενο της ανθρώπινης επιδίωξης στην άνευ ορίου συσσώρευση του πλούτου, την οδήγησε στο ουτοπιστικό συμπέρασμα της μακροπρόθεσμης αρμονικής συμβίωσης των κοινωνικών φορέων και της διαχρονικής εξέλιξης του συστήματος σε σταθεροποιητική ισορροπία. Μία θεωρητική προσέγγιση, εκ διαμέτρου αντίθετη με την αυθεντική μαρτυρία, ότι στον άνισο επιμερισμό του οικονομικού πλούτου και ιδιαίτερα στον υπέρμετρο πλούτο στα χέρια των ολίγων, οφείλονται οι κοινωνικές αναταραχές και οι εξεγέρσεις των λαών. Ως αποτέλεσμα, αυτή η αμειλικτη αλήθεια να ευθυγραμμίζεται με την γενική παρατήρηση, ότι ιστορικά οποιαδήποτε ανοδική τάση της οικονομικής προόδου, έχει στατιστικώς συνοδευτεί από μεγαλύτερη κοινωνική ανισότητα και η ανθρώπινη φυλή έχει πληρώσει τις υλικές ανέσεις της, με μια βαθμιαία εξασθένηση του κοινωνικού ιδεώδους της αλληλεγγύης και κοινωνικής συνοχής. Η οικονομική ανάπτυξη, ενώ αναμφισβήτητα αύξησε τον πλούτο των κρατών σε απόλυτους αριθμούς, ταυτόχρονα μείωσε την γενική ευημερία. Η βιομηχανική επανάσταση, αλλά και η σύγχρονη χρηματοοικονομική επανάσταση της τελευταίας τριακονταετίας, δεν αποτελούν εξαίρεση σε αυτόν τον γενικό κανόνα. Αμφότερες διεύρυναν την ανισοκατανομή του εισοδήματος, δημιουργώντας μερικούς πολύ πλούσιους,

---

²⁴ Jean - Jacques Rousseau, *The Social Contract*.

²⁵ Αριστοτέλης, *Πολιτικά Α' 1266b*, “έτι στασιάζουσιν οί μόν γάρ πολλοί δια το περί τας κτήσεις άνισον” «Πλάτων δε τους Νόμους γράφων μέχρι μεν τινος ώτεο δειν εάν πλείον δε τού πενταπλασίαν είναι της ελαχίστης μηδενί των πολιτών εξουσίαν είναι κτήσασθαι».

τους περισσότερους ανασφαλείς και χρεωμένους, ενώ τους υπόλοιπους, με την επωνυμία θήτες, τους απέρριψαν και τους άφησαν στο έλεος της μοίρας τους φτωχούς κι ανέργους.

Οι σύγχρονοι θιασώτες της *laissez faire* οικονομίας, αγνόησαν με χλευασμό τον *αυθεντικό διδάσκαλο* της οικονομίας που ονομάζεται *ιστορία*, ακολουθώντας εκ νέου πιστά την σοφιστική σκέψη, σκιαγράφησαν κατ' *εικόνα και ομοίωση* τον άνθρωπο ως *μεμονωμένη οντότητα*, να δραστηριοποιείται αποκλειστικά από το *ατομικό συμφέρον* (self interest). Ως συνέπεια, η επιδίωξη του άναρχου ατομικού συμφέροντος, που παροτρύνει τον άνθρωπο να συμπεριφέρεται με το συναίσθημα κι όχι με την λογική, σαν ένα σαρκοβόρο θηρίο σε διαρκή πάλη για την λεία, παλινόστησαν τον «φυσικό νόμο» του Hobbes : « ενός πολέμου του κάθε ανθρώπου εναντίον κάθε ανθρώπου». Επειδή εκ φύσεως αυτή η ανθρώπινη επιθυμία, όπως μας έδιδαν οι αρχαίοι ημών πρόγονοι, είναι ακόρεστη, και με την πάροδο του χρόνου αναπτύσσει εξαιρετική δυναμική, που εάν δεν αναχαιτιστεί από την πολιτεία, ενδέχεται ο άνθρωπος να οδηγηθεί στην αυτοκαταστροφή του. Αυτή την μακάβρια προοπτική, οι ονομαζόμενοι *έκσυγχρονιστές* την έκριναν αστεία, κι αντιθέτως θεώρησαν το κίνητρο του ατομικού συμφέροντος ως *αρχέτυπο*, ένα *΄ιδανικό΄*, που αποτελεί τον *θεμελιώδη συντελεστή της οικονομικής δράσης*, και με πάθος προσπάθησαν να *απαλλαγούν απ΄* ότι *απόμεινε από το ενοχλητικό «portmanteau» του κρατικού παρεμβατισμού.*

Σε μια κατά μέτωπο επίθεση εναντίον των οικονομικών αρχών της αρχαίας ελληνικής σοφίας, οι νέοι ιδεολόγοι, οι λάτρεις του *υποκειμενισμού* και της *σχετικότητας των αξιών*, με τον μανδύα του νέο-φιλελευθερισμού, θεοποίησαν ως είδωλο την μεγιστοποίηση του ατομικού κέρδους και διέπραξαν το ανιστόρητο λάθος να το προβάλλουν ως την *πανάκεια* της γενικής ευημερίας των λαών. *Εντούτοις, προς μεγάλη έκπληξη και σοκ της* οικουμένης, ενώ παρουσιάστηκαν με επιδεικτική μεγαλοπρέπεια ως *οι ειδήμονες της νέας εποχής*, με το περίβλημα του *Μονεταρισμού*, προασπίστηκαν στην ουσία, είτε το γνώριζαν ή όχι, μια σφαλερή θεωρία. Η θεωρητική οικονομική βάση ήταν σαθρή, διότι είχε ως θεμέλιο την υποθετική *φυσική αρμονία του αυτό-διορθωτικού μηχανισμού* των ελεύθερων αγορών, και έτσι δημιούργησαν αντί ενός *παραγωγικού ωφέλιμου μηχανισμού*, μία *πραγματική οικονομική καταστροφή στις περιουσίες της μεσαίας τάξης και οδήγησαν στην ανεργία και εξαθλίωση την κατώτερη.*

Στο όνομα λοιπόν της απεριόριστης επιχειρηματικής ελευθερίας και της χρηματοπιστωτικής κερδοσκοπίας, όπου η προσωπική πρωτοβουλία μεγιστοποιεί το ατομικό όφελος μαζί με το κοινωνικό, τόνισαν εμφατικά οι φέρελπις μαθητευόμενοι μάγοι, θα επιτευχθεί κι η *κοινή ευδαιμονία μέσω της αόρατης διακυβέρνησης των λαών*. Όμως, ο δόλιος ισχυρισμός της επικοινωνιακής τεχνικής, της «αόρατης παγκοσμίας διακυβέρνησης» μόνο φαινομενικώς ισχύει, επειδή *«τίποτε δεν είναι νέο υπό τον ήλιο»* σύμφωνα με το βιβλικό απόφθεγμα του Εκκλησιαστή. Εντούτοις, μ' *εμμονή* ισχυρίστηκαν ότι το ιδεώδες σύστημα επιτυγχάνεται με την *παγκοσμιοποίηση των αγορών* κι ιδίως με την *ανάκληση των ρυθμιστικών κανόνων του χρηματοοικονομικού συστήματος*. Μόνο μ' αυτή την εκλεπτυσμένη μέθοδο τόνισαν, όπου το παιχνίδι της χρηματιστικής έχει εξέχουσα σημασία, υλοποιείται η υπόσχεση της πολυπόθητης επίτευξης της *κοινής ευημερίας*. Επίσης μας διαβεβαίωσαν, ότι το ύψιστο αγαθό της κοινής ευδαιμονίας των κρατών, άριστα εκπληρώνεται, μέσω της *άλογης μόχλευσης κεφαλαίων των τραπεζών* σε μία αιωρούμενη χρηματοοικονομική φούσκα παγκοσμίου εμβέλειας! Την κολοσσιαία αυτή φούσκα του *άναρχου καπιταλισμού* που δημιούργησαν, την βάπτισαν εκτός κολυμβήθρας, με την φαντεζί επωνυμία: *παράγωγα μελλοντικής εκπλήρωσης και τιτλοποιήσεις δανειακών στοιχείων, τα περιβόητα κερδοσκοπικά εργαλεία διαχείρισης ή εξαφάνισης*

χρηματικού πλούτου ενός υπερσύγχρονου χρηματοπιστωτικού καζίνο εννοιολογικής αξίας \$ 600 τρις, μιας πραγματικής υδρογονοβόμβας που αιωρείται αγέρωχα πάνω από τα κεφάλια μας.

Όπως είναι ήδη γνωστό, με δέος και οδύνη όλη η οικουμένη με έκσταση παρατήρησε την φοβερή διάτρηση της μεγαλοπρεπούς φούσκας το 2008, που απέδειξε περίτρανα, ότι όχι μόνο *η θεωρία του ατομικού συμφέροντος* είναι εσφαλμένη, αλλά ακόμη πιο σημαντικά, ότι *η γνώση κι όχι η παραπλάνηση είναι ο λυτρωτής του κόσμου*. Η αποκάλυψη της σύγχρονης καταστροφής του πλούτου, απaráμιλλα συνδέεται με την φιλοσοφία του υποκειμενισμού, που η αποδοχή της στην αρχαιότητα συνέδραμε στον όλεθρο της θαυμαστής Αθηναϊκής δημοκρατίας. Στα μέσα του καταστροφικού Πελοποννησιακού Πολέμου, ο Αριστοφάνης εμπνεύστηκε τις Νεφέλες (423 π. Χ.), όπου απεικονίζει την φιλοσοφία των σοφιστών ως την «νέα θεότητα», αποτελούμενη από το *τρίπτυχο, του «χάους», τις προστάτιδες θεές «νεφέλες» και την θεά «γλώσσα», που πείθει με αληθοφανή επιχειρήματα*. Η πίστη και η υπακοή στην νέα θεότητα, διαβεβαίωναν οι σοφιστές, ότι θα απάλλαζε τον πανικόβλητο πρωταγωνιστή Στρεψιάδη από τα δεινά των δυσβάστακτων χρεών του, αλλά τελικά υπέκυψε στις απαιτήσεις των δανειστών του. Παρομοίως, διαβεβαίωνουν υπεροπτικά τα σαΐνια του Μονεταρισμού, του σύγχρονου θετικισμού της *laissez faire*²⁶ και της «αόρατης παγκόσμιας διακυβέρνησης», ότι *σωθήκανε* και εμείς μαζί από την χρεωκοπία μέσω του απεχθούς Μνημονίου, προσδοκώντας ότι θα τα καταφέρουμε στον δρόμο προς τα Τάρταρα του Άδη.

Σπύρος Λαβδιώτης

9 Ιανουαρίου 2011

---

²⁶ Η έκφραση *laissez faire*, που στα Αγγλικά η κατά λέξη ερμηνεία είναι, “let do”, «αφήστε να κάνουμε» σύμφωνα με την παράδοση, πηγάζει από μια συνάντηση που είχε μια ομάδα Γάλλων επιχειρηματιών με τον υπουργό οικονομικών, Jean Colbert γύρο στο 1680. Ο εργασιομανής Colbert ρώτησε τους επιχειρηματίες, πως το Γαλλικό κράτος θα μπορούσε να τους εξυπηρετήσει καλύτερα. Η απάντηση που εδόθη από τον αντιπρόσωπο της ομάδας των επιχειρηματιών ήταν : “ *Laissez- nous faire*”.